

ЕВРОПА МЕЖДУ РАДИКАЛИЗАЦИЯТА И МИГРАЦИЯТА

г-р Илдико Отова
Център за миграционни изследвания,
НБУ (CERMES)

Актуалната миграционна ситуация и атентатите в културната и административната столица на Европа дадоха среща на радикализацията на крайната десница с радикализацията на младежите от мигрантските предградия, на фона на обществени страхове и липсата на ясно и силно политическо лидерство. Статията си поставя за цел да разгледа тези актуални тенденции през призмата на антиелитизма и загубената идентичност на младите европейци.

През 2004 г. Франция забранява носенето на религиозни символи в обществените училища¹. Законодателният акт идва като реакция на появата на момичета, покриващи главите си в духа на мюсюлманската традиция. Всъщност, това е поредна стъпка към налагане на принципа на *laïcité* – френското разбиране за светския характер на държавата, за отделянето на църквата от държавата, за отдалечаването на религията и религиозните практики от публичното пространство, залегнали в основата на републиканския модел на управление на многообразието.

7 януари 2015 г. Париж. Атентат срещу френското сатирично списание „Шарли Ебдо“.

13 ноември 2015 г. Париж. Серия от терористични нападения.

22 март 2016 г. Брюксел. Две бомбени нападения.

Европа се бори с тероризма с плюшени играчки, цветя и сълзи, повтаря български представител в Европейския парламент².

¹ Loi du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000417977&dateTexte=&categorieLien=id>

² Вж. напр.: <http://www.djambazki.org/news/view/398/s-plusheni-igrachki-i-cvetia-sreshtu-kalashnik-evropa-niama-shans>.

Херман ван Ромпой в статия за Frankfurter Allgemeine Zeitung: „Популизъм е най-голямата заплаха за Европа“³.

Започвам с тази мозайка от факти и твърдения, на пръв поглед нямащи особена връзка помежду си, за да въведа сложната тема за радикализацията, пред която държавите в Европа и техните общества са изправени. Радикализация, която, от една страна, ясно може да бъде открояена в говоренето и действията на редица политически актьори, от друга, в поведението на все повече млади европейци – били те последователи на крайнодесни популистки партии и движения или на ислямистката идеология.

Последните европейски избори от 2014 г. препотвърдиха все по-голямата роля на популистките и екстремистки партии и движения, както в отделните държави членки, така също и на европейско ниво, макар че техните представители са част от различни политически групи в Европейския парламент⁴. Сред обединяващите характеристики на този тип движения е антиелитизмът.

Причините за тази все по-актуална тенденция могат да бъдат търсени в самия процес на трансформация на либералните демокрации. От една страна, класическите форми на представителство – участието в политически партии или други организации, участието в избори и референдуми и т.н., губят своята тежест⁵. От друга, процесът на глобализация и все по-активното навлизане на модерните технологии създадоха едно ново поколение граждани, което се чувства все по-малко представено, но все по-информирано и готово да бъде активно. Новите канали на гражданственост и ангажираност не рядко са радикални и контестаторни⁶. В този смисъл антиелитизмът е естествен отговор и реакция на гражданите, които се изправят срещу статуквото, политиките, елитите – национални или наднационални. Традиционните партии все по-малко успяват да отговорят на очакванията на тези нови граждани. Затова не е случайно, че на политическата сцена изникват нови актьори, готови да трансформират гражданската енергия, да канализират радикалните настроения, често и страхове.

Наред с трансформацията на гражданското участие и либералната демокрация се наблюдава и процес на упадък на големите идеологии⁷. И европейската левица, и европейската десница са изправени пред редица предизвикателства. Именно тяхната слабост позволява появата на движения и партии, които да заявят, че стоят еднакво отдалечено и от двата полюса⁸.

Няма единодушно мнение дали популизъмът и антиелитизмът сами по себе си са идеология или са по-скоро стил на поведение. Така например известният изследовател на крайнодесния популизъм Кас Муде казва, че макар и най-често популизъмът, разбиран

³ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9 April 2010.

⁴ Staykova & Otova & Ivanova, 2015.

⁵ Ibid.

⁶ Taguieff, 2002.

⁷ Канев & Тодоров, 2014.

⁸ Staykova & Otova & Ivanova, 2015.

като идеология, да се приема за основната заплаха, то много по-голяма опасност за европейските държави представлява популизмът като стил⁹. И в двата случая, обаче, дихотомията народ - елит е ясно отчетлива и откриваема¹⁰.

Френският изследовател Тагиеф подчертава, че в популистките наративи народът може да бъде разглеждан като *demos* или като *ethnos*. Демосът препраща към разбирането за споделени ценности и етични норми, докато етносът – към разбирането за национална принадлежност. В първия случай той говори за *protestatory populism*, във втория – за *identitarian populism*.¹¹ При втория елитът се явява един от множеството Други.

В популисткия дискурс Другостта играе изключително важна роля. Могат да бъдат обобщени няколко типа Друг:

- Културният друг – представител на етническо или религиозно малцинство, на сексуално малцинство, мигрант;
- Политическият друг – елитът, определени идеологии, като напр. мултикултурализма;
- Наднационалният друг – Европейският съюз, международни организации като Световната банка, Международния валутен фонд и т.н. или често дори чуждестранните инвеститори.

Най-често обаче тези антидискурси се наслаждат един върху друг и взаимно се подхранват¹². Така например, твърде често елитът е обвиняван, не само защото е корумпиран и краде от народа, а и защото харчи пари за бежанците, опитва се да интегрира мигрантите и следва политиката на Европейския съюз.

Ето някои извадки от изказване на български представител в Европейския парламент, заместник-председател на българска политическа партия: *„Европейските политически т.нар. „елити“ налагат безпрецедентна цензура на медиите, лъжат обществата си, прикриват скандални и брутални факти. ...Простичкият факт е, че идиотската им идея за изграждане на някаква безумна мешавица от раси, нации и религии, която наричат за благозвучие мултикултурно общество, е напълно провалена. ...Няма никаква разлика между двете основни или „мейнстрийм“ паневропейски федералистски политически партии, а именно – ЕНП и ПЕС. Те са напълно еднакви. Ако им размесите програмните документи никога не могат да си ги познаят кой на кого е. Еднакви са.“*¹³

⁹ Mudde, 2007.

¹⁰ Разбира се, не бива да се забравя, че народът е част от наративите на повечето модерни и не само политически идеологии, срещу които антиелистички настроените политически движения или партии се обявяват. Това е само един от множеството парадокси в тяхното поведение и дискурс.

¹¹ Taguieff, 2002.

¹² Jehel & Kamenova & Otova, 2015.

¹³ <http://a-specto.bg/liberalniyat-fashizam/>

Не е изненадващо, че така наречената бежанска криза и атентатите от 2015 г. и 2016 г. дадоха нов тласък на антиелитистките, антиевропейските и естествено антимигрантските изказвания. Тези настроения могат да бъдат обобщение с цитат от същия представител в Европейския парламент: „*Бабо Меркел, где така? – На джамия, Мустафа.*“¹⁴.

Този провокативен стил и голямата активност в социалните мрежи често привлича младежите и те се оказват сред основните симпатизанти на популистките партии и движения. Разбира се, обяснението на този феномен е многопластово, но ще се опитам да открия само няколко тенденции.

Интернет поколението традиционно е настроено срещу статуквото. Неслучайно то е наречено поколението „Защо“. И това е видимо както по площадите на Мадрид, Ню Йорк и Париж, така и на софийския Орлов мост. Анна Кръстева пише: „*Млагото поколение се влюби в улиците и предпочита да прави политика по площадите – реални и виртуални*“¹⁵.

Втората особено важна тенденция е свързана със загубената идентичност. Популистките партии и движения много успешно създават у младежите усещането за членство в общност. Ето какво казва млад симпатизант на една от популистките партии в България: „*Нямах 18, когато се включих. Започнах да идвам на срещите, като отначало само слушах, защото бях още малък. Сега съм председател на студентската организация. Тук намерих не само съмишленици, но и приятели. Знаех, че винаги има къде да отида, че има хора, с които мога да споделям идеите си. Радвам се, че сега правя така, че и други млади хора да се чувстват по подобен начин.*“¹⁶

Друг активист на същата партия добавя: „*Бях 17-годишен. Това ми е първата организация – тя, първата любов, ръжда не хваща. Никога не съм се местил другаде, нямам и намерение. В началото не бях член, защото бях под 18 и нямах право, след което влязох в младежката организация, преместих се после, започнах сериозна общественополезна дейност в университета. Винаги съм смятал, че ние трябва да бъдем по-активната част. Бях дори председател на Студентския съвет. След това се преместих, защото се ожених тук и от 3 години съм организатор за Пловдив, Смолян и Пазарджик.*“¹⁷

Ето и позицията на млада активистка: „*Всъщност именно това усещане, че си сред „свои“, че си част от нещо по-голямо... Имахме общи интереси, излизахме заедно, прекарвахме заедно свободното си време. Наистина е нещо като общност. Малко или много тази общност ми даваше усещането за стабилност.*“¹⁸

Подобни тенденции могат да бъдат наблюдавани в популистките партии и движения в цяла Европа. Анна Кръстева дава пример с френските *Les Identitaires*, чиято

¹⁴ <http://www.djambazki.org/blog/view/179/babo-merkel-gde-taka-na-djamiia-mustafa>.

¹⁵ Krasteva, 2016.

¹⁶ Интервю, проведено от екипа на Център за миграционни изследвания.

¹⁷ Интервю, проведено от екипа на Център за миграционни изследвания.

¹⁸ Интервю, проведено от екипа на Център за миграционни изследвания.

младежка организация *Génération Identitaire*, по-късно разраснала се в цяла Европа, обявява в своята Декларация за война (!): „*Нямаме нужда от вашата младежка политика. Младежта е нашата политика*“¹⁹. Младежите, търсещи идентичност, отхвърлящи статуквото и елита, намират себе си в популизма и екстремизма, в обявяването на война.

Какво обаче се случва с младежите от предградията, деца на имигранти, вече второ, трето поколение, живеещи в Европа? Те откриват себе си в огледалния образ на екстремизма на крайнодесните популистки движения и партии. Родени в Европа, но неразпознаващи себе си нито в традициите на своите баби и дядовци, нито в живота на родителите си, най-често не практикуващи религията си, нито в доминиращата култура на обществото, младежите от предградията приемат офертата на „Ислямска държава“ да станат герои. От *zero* към *hero*, обобщава тази тенденция Анна Кръстева²⁰. Френският антрополог Алан Берто напомня, че не става дума за радикализация на исляма, а по-скоро за ислямизация на бунта²¹. Дали тогава трябва да говорим за сблъсък на култури или за сблъсък на поколения?

Един от най-честите „виновници“ за настоящата ситуация е мултикултурализмът. Мнозина политици от различни европейски държави обявиха неговия крах и кончина. Въсъщност, в Европа мултикултурализъм, разбиран като един от възможните модели на политика за управление на многообразието, не е имало, с много малко изключения²², които бързо се ориентираха към далеч по-рестриктивни практики. Най-малко мултикултурализъм е имало във Франция, която стана арена на два от терористичните актове в последните години, чийто републикански модел е диаметрално противоположен.

Миграцията е ключов елемент в европейската политика и в смисъла на *politics* и в смисъла на *policies*²³. И ако в първия тя все повече е доминирана от популизма и радикализацията, във втория – и по отношение на управлението на потоците, т.е. контрола на границите, и по-отношение на включването, т.е. управлението на многообразието – е доминирана от сигурността.

Събитията от последните месеци ясно показаха, че въпреки дългите опити за изграждане на обща европейска политика в областта на миграцията²⁴, такава изглежда все по-малко възможна. Планът за преразпределение на практика не сработи, споразумението с Турция е на път да се провали, Европейската комисия вече излезе с нови

¹⁹ Krasteva, 2016.

²⁰ http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2016/04/01/2734737_doide_li_kraiat_na_tolerantnostta/?sp=0#storystart.

²¹ <https://berthoalain.com/2015/12/24/radicalisation-de-lislam-ou-islamisation-de-la-revolte-radical/>.

²² Мултикултуралистични политики е имало в определени периоди в някои европейски държави като напр. Нидерландия.

²³ Кръстева, 2014.

²⁴ Реално, в периода след Маастрихтския договор миграционната политика е включена в общностната рамка, а след Амстердамския минава от трети към първи стълб и започва процесът на комунитаризация (вж. Кръстева, 2014).

предложения. В същото време Гърция все още де факто е огромен бежански лагер, а държавите от Вишеградската група изглежда трудно разбират посланието за солидарност. Впрочем, никак не е изненадващо, че в тези държави управляват не други, а политици, които без съмнение бихме вписали в рамката на популизма.

На този фон Европа изглежда все по-здравео стегната в примката между радикализацията и миграцията. Граждани, които не вярват на елитите; елити, които трудно намират баланс между прагматичните политически решения и страховете на гражданите; поколение с все по-малко перспективи, но все по-готово да избере улицата и екстремизма; международна ситуация, която не обещава приключване на миграционните потоци.

Библиография

1. Канев Д. & Тодоров А. (2014), „Качество на демокрацията в България“, София, „Изток-Запад“.
2. Кръстева (2014), „От миграция към мобилност: политики и пътища“, София, Нов български университет
3. Муде, К. (2007), „Популистият Zeitgeist в днешна Европа“. Критика и хуманизъм, 23, с. 115-119.
4. Jehel, S. & Kamenova, D. and Otova, I. (2015), Conclusion. In M. Ranieri (ed.), e-Engagement against Violence: Tools for Media and Citizenship Education Rome: ARACNE International, pp.195-201.
5. Krasteva A. & Lazaridis G. (2016), Far right populist ideology, „othering“ and youth. In Ranieri, M. (ed.) Populism, Media and Education. Challenging discrimination in contemporary digital societies, Routledge, pp. 9-25
6. Staykova E. & Otova I. & Ivanova V. (2015), Anti-elitism as populist strategy of defending ‘the people’ In: Ranieri, M. (ed.) Populism, Media and Education. Challenging discrimination in contemporary digital societies, Routledge, pp. 105-123
7. Taguieff, P.-A. (2002), L’illusion populiste: De l’archaïque au médiatique. Paris: Berg International.